

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Тітарова Михайла Юрійовича

«КЛАРНЕТОВИЙ КВІНТЕТ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЦІ

**XVIII–XX СТОЛІТЬ: ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК,
КОМПОЗИЦІЙНА І ВИКОНАВСЬКА СПЕЦИФІКА»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Актуальність дисертаційної роботи. Дисертація Михайла Юрійовича Тітарова присвячена вивченню недостатньо поширеного в Україні кларнетового квінтету, призначеного для виконавського ансамблю різномісцевих інструментів – струнного квартету і кларнету. Цей жанр мав надзвичайне поширення в європейському мистецтві, починаючи від доби класицизму і завершуючи сьогоденням, коли він вийшов за межі європейського континенту. У своєму майже трьохсотрічному розвитку жанр кларнетового квінтету був представлений у творчості багатьох видатних композиторів XVIII–XX століть, однак оминув творчість українських митців. Синтетична природа жанру та специфічний виконавський склад посприяли тому, що кларнетовий квінтет неначе загубився серед інших жанрів камерно-інструментальної музики і в наш час має завойовувати право на самостійне існування.

Практика написання творів у жанрі кларнетового квінтету, що виник практично в один час із жанром класичної симфонії, була пов'язана із появою кларнета як нового музичного інструмента, що з'явився у XVIII столітті, та з розвитком ансамблевого музикування у європейських аристократичних колах, передусім у придворному середовищі пфальцького курфюрста Карла Теодора у Мангаймі – місті, де існувала славнозвісна інструментальна капела, відома багатьма новаціями в галузі музичного мистецтва. Отримавши потужний старт, жанр кларнетового квінтету дістав потужні перспективи для свого подальшого

розвитку, що підтверджується великою кількістю творів, написаних у різних стилях. Усі вони потребують дослідницької уваги та ретельного вивчення.

Звертання автора дисертації до жанру кларнетового квінтету викликане великою особистою зацікавленістю обраною темою як виконавця-кларнетиста. Саме тому проблематика дисертаційного дослідження перебуває на стику музикознавства та виконавства. Одним з найперших завдань дисертанта було опрацювання великої кількості матеріалів, які представляють обраний жанр, та вибір конкретних творів для аналізу, які б надали уявлення про широку панораму розвитку кларнетового квінтету у творчості композиторів XVIII–XX століть. Аналітичне опрацювання партитур кларнетових квінтетів слід вважати однією з багатьох позитивних рис представленої роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії музичного виконавства Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Тема дисертації відповідає темі № 10 «Зарубіжна музична культура: культурологічні, художньо-естетичні та виконавські аспекти» перспективного тематичного плану науково-дослідної діяльності НМАУ ім. П. І. Чайковського (2020–2025 рр.).

Наукова новизна роботи. Проблематика дисертаційного дослідження Михайла Юрійовича Тітарова перебуває на перетині історичних музикознавчих знань та сучасних інтерпретаційно-виконавських студій і базується на осмисленні феномену творчого життя жанру кларнетового квінтету у музичній культурі Західної Європи, Північної Америки та Японії XVIII – початку XXI століть. Вже сама постановка питання, пов'язана із пошуком і формулюванням алгоритму дослідницького підходу до вивчення одного з недостатньо вивчених, однак надзвичайно поширених жанрів камерно-інструментальної музики, який виник у музичному мистецтві доби раннього класицизму і продовжив своє творче існування у наступні часи, визначає наукову новизну дослідження і його спрямованість на якісний аналітичний результат. Серед чинників наукової новизни слід зазначити наступні:

– кларнетовий квінтет вперше став об'єктом дослідницької уваги як явище музичної культури XVIII–XX століть, яким були зацікавлені і композитори, і виконавці;

– встановлено причини появи і визначено напрямки розвитку кларнетового квінтету;

– віднайдено і проаналізовано маловідомі кларнетові квінтети, у тому числі Дж. Меєрбера, Г. Бермана та ін.;

– в контексті творчих пріоритетів авторів кларнетових квінтетів вивчене питання трактування кларнетової партії в інструментальному ансамблі;

– виявлено взаємозв'язок між складністю кларнетової партії та вдосконаленням конструктивних особливостей і технічних можливостей кларнета.

Практичне і теоретичне значення роботи полягає в можливості використання матеріалів дисертації у навчальній та творчій діяльності кларнетистів під час підготовки партії аналізованих кларнетових квінтетів до навчального і концертного виконання, під час занять педагогів-кларнетистів зі студентами та самостійних занять студентів з фаху та у класі камерного ансамблю, під час підготовки матеріалів для читання лекційних курсів, пов'язаних із фаховою підготовкою студентів спеціалізації «Духові інструменти» у вищих музичних навчальних закладах України («Методика гри на духових інструментах», «Основи ансамблевого виконавства», «Музично-виконавська інтерпретація» та ін.), під час подальшої наукової роботи, пов'язаної з проблемами виконавства на духових інструментах, зокрема на кларнеті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Дослідження жанрової та виконавської кларнетового квінтету у контексті розвитку музичного мистецтва XVIII–XX століть потребувало від дисертанта порушення широкого кола різноманітних питань, дотичних до цієї теми, і комплексного підходу до їхнього розв'язання. Теоретичну базу дисертаційного дослідження складають праці, у яких висвітлено різні сфери зазначеної проблематики – це наукові праці з проблем виконавства на духових інструментах, в тому числі на кларнеті, а також

публікації, у яких висвітлюються питання еволюції кларнета, вдосконалення його технічно-конструктивних особливостей, формування жанрової основи репертуару, публікації, у яких досліджено питання камерно-ансамблевого виконавства та взаємодії інструментів в ансамблі, в тому числі у квінтеті, праці, присвячені життєтворчості авторів кларнетових квінтетів, та наукові праці з загальнотеоретичних питань жанру, стилю, музично-виконавської інтерпретації.

Комплексний, багатоаспектний підхід до розв'язання поставлених завдань спричинив високу якість обґрунтування основних наукових положень дисертації. Робота є вдалою спробою студіювання проблеми, пов'язаної з ідентифікацією кларнетового квінкету як одного з жанрів камерно-інструментальної музики у європейській музичній культурі доби класицизму та наступних часів, вивільненням його з-поміж інших споріднених жанрів, визначенням основних жанрових ознак та напрямків історичної еволюції. Обраний дисертантом дослідницький аспект може бути продовжений у подальших наукових студіях.

Характеристика основних положень роботи, зауваження і запитання.

Дисертаційне дослідження Михайла Юрійовича Тітарова складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура дисертації є цілісною і має логічну побудову, обумовлену метою та завданнями, зі спрямуванням від загального накреслення проблем до їхнього розв'язання в історико-теоретичній і виконавській площині.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, вказано на мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, зазначено наукову новизну, практичне і теоретичне значення отриманих результатів, вказано на особистий внесок дисертанта у розробку питань, обраних для наукових студій, подано відомості щодо апробації результатів проведеного дослідження та щодо структури дисертації.

У першому розділі **«Квінтет для кларнета і струнних у вимірах камерно-ансамблевого виконавства»** та трьох його підрозділах основну увагу

зосереджено на питаннях музикознавчого дискурсу стосовно камерно-інструментальної музики, репрезентантом якої є жанр кларнетового квінтету, та на історичних питаннях становлення і розвитку цього жанру в європейському культурному просторі. Після ґрунтовного аналізу музикознавчих робіт, присвячених вивченню жанру кларнетового квінтету (підрозділ 1.1), автор дисертації здійснює спробу осмислення значення кларнета в історичних ретроспекціях та вимірах ансамблевого виконавства (підрозділ 1.2), а також приділяє увагу питанням специфіки взаємодії кларнета з інструментами струнної групи (підрозділ 1.3).

Другий розділ дисертації **«Класико-романтичний період розвитку кларнетового квінтету»** має п'ять підрозділів і всі вони присвячені висвітленню специфічних кларнетового квінтету у творчості композиторів доби класицизму і романтизму. Дисертант рухається по персоналіях, починаючи від творчого спадку В. А. Моцарта і завершуючи Й. Брамсом. Проаналізовано зміст та музичну драматургію низки кларнетових квінтетів, доведено взаємодію образної концепції квінтетів з будовою та значенням кларнетової партії, виявлено творчий зв'язок композиторів із виконавцями кларнетових партій. У результаті аналізу зразків виокремлено специфічні риси кларнетових квінтетів цього періоду, а також дві лінії розвитку, намічені у творчості В. А. Моцарта і К. М. фон Вебера, які будуть розвиватися у подальшому.

Третій розділ **«Кларнетовий квінтет у творчості композиторів ХХ століття: стильові напрямки, композиційні рішення, трактування партії кларнета»** та п'ять його підрозділів присвячено аналітичному осмисленню зразків жанру, написаних композиторами ХХ – початку ХХІ століття. Йдеться про стильові, композиційні та виконавські новації, зокрема специфіку кларнетової партії, якій надається провідне значення.

Кожен розділ має висновки, а дисертація у цілому завершується загальними висновками, у яких підсумовано результати проведеного дослідження. У списку використаних джерел 123 позиції, з них 56 іноземними мовами. У додатках вміщено нотні приклади та результати апробації основних

ідей дослідження. Українська та англійська версії анотації є ідентичними основному змісту дисертації та відображають основні її положення.

У процесі критичного осмислення тексту дисертації виникли деякі запитання до здобувача. Зупинимось на деяких з них:

1. Як Ви розумієте поняття жанру, чи потребувало це поняття уточнення у зв'язку з аналізом зразків кларнетового квінтету?

2. Яке місце займає жанр кларнетового квінтету у творчості композиторів, що зверталися до нього?

3. Наскільки популярними є твори, написані в жанрі кларнетового квінтету, в середовищі українських виконавців?

Поставлені запитання мають на меті уточнення основних положень дисертації і не знижують загального враження від роботи, яке є надзвичайно позитивним.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Результати дослідження опубліковано в 5 одноосібних публікаціях, у тому числі 3 статтях у наукових фахових виданнях України та 2 публікаціях апробаційного характеру. Усі опубліковані матеріали відображають основні положення дисертації.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертації Михайла Юрійовича Тітарова порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації) не виявлено.

Висновок. Дисертація Михайла Юрійовича Тітарова є цікавою, актуальною, самостійною і завершеною науковою працею. Вона написана відповідно встановленим вимогам, порушує актуальні й недостатньою мірою вирішені питання музичного мистецтва, що знаходяться на перетині музикознавства та виконавства, має наукову новизну, практичне значення і перспективи подальшого вивчення.

Дисертаційна робота Михайла Юрійовича Тітарова «КЛАРНЕТОВИЙ КВІНТЕТ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЦІ XVIII–XX СТОЛІТЬ:

ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК, КОМПОЗИЦІЙНА І ВИКОНАВСЬКА СПЕЦИФІКА» за своєю актуальністю, науковою новизною, специфікою матеріалів, методологією, джерельною базою дослідження та характером презентації отриманих результатів у публікаціях здобувача відповідає спеціальності 025 – Музичне мистецтво та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44). Виходячи з усього вищевказаного, вважаю, що автор дисертації **Михайло Юрійович Тітаров** цілком заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Офіційний опонент –

докторка мистецтвознавства,
професорка кафедри теорії музики
Львівської національної музичної
академії імені М. В. Лисенка

О. А. Шуміліна